

POTENCJAŁ KULTUROWY W PROCESIE STYMULOWANIA ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Katarzyna Hełpa-Liszkowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Abstrakt. Celem opracowania jest przedstawienie nowego spojrzenia na znaczenie kultury w procesie stymulowania rozwoju obszarów wiejskich. Zawiera ono prezentację miejsca kultury oraz potencjału kulturowego we współczesnych koncepcjach rozwoju i dokumentach strategicznych oraz możliwości wykorzystania potencjału kulturowego zarówno w skali lokalnej, jak i regionalnej. Artykuł ma charakter porządkujący. Przedstawione są w nim m.in.: koncepcja potencjału kreatywnego, koncepcja zrównoważonego rozwoju, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, a także dobre praktyki wsi opolskiej, jako przykłady wprowadzania nowych rozwiązań w życie.

Słowa kluczowe: potencjał kulturowy, rozwój obszarów wiejskich, kreatywność, innowacyjność, odnowa wsi

WSTĘP

Jednym z ważnych aspektów współczesnych dyskusji nad rozwojem jest dostrzeżenie roli kultury w procesach przemian społeczno-gospodarczych, w tym także na terenach wiejskich. Wobec szybkich i dynamicznych zmian obserwowanych na całym świecie, w coraz większym zakresie zdajemy sobie bowiem sprawę z faktu, że dla funkcjonowania gospodarki ogromny znaczenie mogą mieć czynniki, sytuujące się w sferze, która „na pierwszy rzut oka” niewiele ma wspólnego z gospodarowaniem.

W tym miejscu należy podkreślić, że wspomniane przemiany, mogą wpływać na pogłębienie różnic między aglomeracjami miejskimi a obszarami wiejskimi, które borykają się z wieloma barierami rozwojowymi. Są wśród nich: niedostateczny poziom

wykształcenia mieszkańców wsi, mała elastyczność oraz niedostosowania kwalifikacji i umiejętności zawodowych do aktualnych potrzeb rynku pracy, w wielu przypadkach niższy standard życia, ograniczony dostęp do informacji i możliwości zdobywania wiedzy, a nade wszystko często niższe aspiracje życiowe. Na zdecydowanie niekorzystną ich sytuację oraz perspektywę rozwoju mają oczywiście wpływ także różne uwarunkowania wynikające z ogólnie niskiego poziomu gospodarczego, dużych odległości i znacznych trudności w dostępie do infrastruktury edukacyjnej, społecznej, teleinformatycznej i kulturalnej. Występujące w tym zakresie dysproporcje pomiędzy miastem a wsią, decydują o mniejszej atrakcyjności obszarów wiejskich, a tym samym stanowią źródło występowania barier dalszego ich rozwoju [Program Rozwoju... 2008-2013]. Z tych przyczyn procesy decydujące o intensywnym rozwoju społeczno-gospodarczym mają tendencję do koncentrowania się w ośrodkach silniej zurbanizowanych, gdzie nie występują bariery dostępu do infrastruktury oraz informacji i gdzie wysoko wykwalifikowani pracownicy mają do niej powszechny dostęp i mogą z niej efektywnie korzystać.

Dysproporcje pomiędzy miastem a wsią występują także w zakresie dostępu do dóbr kultury, a przecież (zgodnie z wynikami wielu badań antropologicznych i socjologicznych) im wyższy poziom uczestnictwa w kulturze, tym wyższe kompetencje w zakresie rozumienia jej wytworów i ich oceny oraz częstsze potrzeby czynnego udziału w kulturze. W znacznej mierze to właśnie, między innymi, od możliwości obcowania z kulturą zależy przygotowanie kolejnych pokoleń w zakresie oceny i wyceny zasobów przyrodniczo-kulturowych terenów niezurbanizowanych. Niestety wiele badań wskazuje na to, że młodzież wiejska pod względem kapitału kulturowego oraz kwalifikacji nie dorównuje swoim rówieśnikom z miast [Karwińska 2008, s. 144].

Inną słabością tych obszarów jest niedostatek lokalnych liderów i właściwych wzorów przedsiębiorczości, co w połączeniu z niedostateczną zdolnością społeczności wiejskich do samoorganizacji stanowi ogromny problem. Wobec braku wsparcia dla indywidualnych inicjatyw, są to bariery nie do pokonania [Karwińska 2008, s. 144]. Rysuje się zatem pilna potrzeba poszukiwania rozwiązań umożliwiających poprawę sytuacji mieszkańców obszarów wiejskich.

Jednym z warunków niezbędnych do wprowadzania korzystnych zmian i przyspieszenia rozwoju, a co za tym idzie – podniesienia konkurencyjności danego obszaru, jest przede wszystkim uwzględnienie lokalnych zasobów kulturowych. To właśnie kultura warunkuje bowiem w znacznym stopniu dynamikę i kierunek rozwoju gospodarczego. Natomiast pomijanie różnych aspektów kultury w rozwoju społeczno-ekonomicznym może prowadzić do alienacji jednostek i zbiorowości czy niebezpiecznych zjawisk dezintegracji społecznej i zaburzenia ładu społecznego, a co się z tym wiąże – osłabić tempo i skalę rozwoju danego obszaru [Krzyminiewska 2010 a, s. 24]. Należy także zaznaczyć, że określenie „obszary wiejskie”, stosowane jako pewna kategoria służąca głównie do badań, np. statystycznych i porównań różnych krajów i regionów, zwłaszcza w Unii Europejskiej, nie odzwierciedla złożonej rzeczywistości i fenomenu polskiej wsi. Kryteria decydujące bowiem o wyróżnieniu obszaru jako „wiejskiego” nie uwzględniają w żadnej mierze odmienności krajobrazu czy tak istotnych i podkreślanych w niniejszym opracowaniu uwarunkowań społeczno-kulturowych [Karwińska 2008, s. 141].

Czynniki kulturowe i ich znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich zostały już docenione w różnych koncepcjach. Nie w każdej z nich jest mowa *stricte* o obszarach wiejskich, częściej odnoszą się do tzw. „społeczności lokalnych”, lecz wieś jest przecież najbardziej klasycznym przykładem takiej lokalnej społeczności.

Celem opracowania jest przedstawienie nowego spojrzenia na znaczenie kultury w procesie stymulowania rozwoju obszarów wiejskich. Zawiera ono prezentację:

- roli potencjału kulturowego i czynników uwarunkowanych kulturowo w procesie stymulowania rozwoju gospodarczego,
- miejsca kultury oraz potencjału kulturowego we współczesnych koncepcjach rozwoju oraz dokumentach strategicznych,
- możliwości wykorzystania potencjału kulturowego zarówno w skali lokalnej, jak i regionalnej,
- dobrych praktyk wsi opolskiej na tym polu.

KONCEPCJA POTENCJAŁU KULTUROWEGO I KREATYWNEGO

W koncepcji potencjału kulturowego kultura jest ujmowana jako ważny kapitał rozwojowy, zasób wpływający na podejmowane decyzje i zachowania. Wyznawane wartości wpływają na wybory edukacyjne, szanse zawodowe czy zdolność do innowacji w sposób podobny, ale jednocześnie niezależny, jak tradycyjnie rozumiany kapitał społeczny. Koncepcja ta zakłada mobilny charakter potencjału kulturowego, który przepływa między regionami i państwami [Raport... 2009]. Podkreśla się przy tym, że obecnie potencjał kulturowy ma o wiele większe znaczenie dla rozwoju gospodarczego niż w epoce przemysłowej. Bardziej niż wcześniej nagradza się różnorodność i innowacyjność [Krzysztofek 2006]. Z szeroko rozumianej kultury wyrastają najważniejsze elementy współczesnego sukcesu gospodarczego i rozwojowego: kwalifikacje, kreatywność i zdolność do współpracy. Koncepcja kreatywności, jako istotnego czynnika dla społeczeństw i gospodarki, pozwala szerzej ująć kwestię innowacyjności jako uwarunkowanej kulturowo. Zapewnienie potencjału kreatywnego wymaga ogólnej aktywności kulturowej i szacunku dla określonych wartości. To gwarantuje przede wszystkim edukacja wspierająca innowacyjność i kreatywność.

O coraz większym bezpośrednim znaczeniu kultury w gospodarce świadczy także rozwój przemysłów kultury oraz gospodarki twórczości, gospodarki kreatywnej (*creative economy*) – jej wyznacznikiem jest przede wszystkim wykorzystywanie niematerialnych czynników rozwoju, określanych jako kapitał symboliczny, kapitał kreatywny i kapitał wiedzy [Idziak 2008]. Potencjał kreatywny jest bowiem obecnie równie istotnym czynnikiem wpływającym na rozwój danego obszaru, co jego położenie, dostępność komunikacyjna czy obecność zasobów naturalnych.

W koncepcji gospodarki kreatywnej, czynnikami rozwoju gospodarczego i elementami koniecznymi do zaistnienia warunków sprzyjającym kreatywności są – według Richarda Floridy – „3T”: technologia, talent (czyli utalentowani i wykształceni ludzie), tolerancja (czyli otwartość i przyjazność, a także różnorodność miejsca) [Narodziny kreatywnych regionów 2011].

Znany regionalista, prof. Antoni Kukliński, wymienia natomiast „3W”: wiedzę, wyobraźnię i wolność. Uważa, że europejskie regiony, budując swoją przyszłość, powinny postawić na kreatywność i wiedzę. Ta kreatywność staje się bowiem główną siłą napędową procesów rozwojowych w XXI wieku. Profesor dodaje, że na koncepcję regionu kreatywnego składają się: kreatywne społeczeństwo regionalne, kreatywne przedsiębiorstwa, kreatywna kultura, nauka i edukacja. Trzeba postawić na gospodarkę opartą

na kreatywności, wyobraźni, a nade wszystko innowacji. Nie osiągnie się jednak jej bez przeznaczania ogromnych sum na edukację, rozwój czy badania. Jego zdaniem do budowy gospodarki kreatywnej potrzebna jest rewolucyjna zmiana w systemach edukacyjnych [Kukliński 2009].

W ten nurt znakomicie wpisuje się Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (SRKS). W niej z kolei mowa jest o „3K”: kreatywności, komunikacji i kooperacji. Chodzi o umiejętność współdziałania ludzi na rzecz osiągania wspólnego celu, na czym zyskać ma rozwój całego kraju. Działania wskazane w SRKS mają wspierać zaangażowanie obywatelskie, zachęcać do współpracy oraz wzmacniać kreatywność Polaków [Strategia... 2011].

Jednak o ile rozwój gospodarki kreatywnej w metropoliach jest zwykłym wykorzystaniem oczywistych już trendów, o tyle na wsi jest wyzwaniem wykraczającym poza schematy myślowe, zmuszającym do reinterpretacji zasobów wsi oraz do poszukiwania całkiem nowych pomysłów na przedsiębiorczość [Idziak 2011].

Sposobem wprowadzenia obszarów wiejskich w realia gospodarki kreatywnej są tzw. „wioski tematyczne”. Jest to propozycja dla wsi i regionów, w których kończą się dotychczasowe sposoby zarobkowania związane z rolnictwem i dodatkową pracą w przemyśle, stanowiąca sposób na tworzenie nowej oferty dla wsi lub pojedynczych gospodarstw, gdy nakłady są minimalne. Główne działania są tu skierowane nie na rozwijanie zwykłej infrastruktury turystycznej (pokoje w gospodarstwach agroturystycznych, pensjonaty, przystanie, ścieżki rowerowe, stadniny itp.), lecz na tworzenie oferty związanej z doznaniem, edukacją i twórczością. Takie wioski powstają w Polsce już od 1999 roku. Najprężniej rozwijały się w latach 2005-2008, w ramach Programu Inicjatywy Wspólnotowej Equal „Partnerstwo Razem”. Następne wioski tematyczne zaczęły powstawać w procesie upowszechniania rezultatów działań „Partnerstwa Razem” [Idziak 2011].

Największym problemem jest podejście do „zarabiania”, które, szczególnie na wsi, kojarzy się najczęściej z wytwarzaniem czegoś materialnego. Nie docenia się tu jeszcze niematerialnych czynników rozwojowych. Tymczasem ideą wiosek tematycznych powinna być bogata oferta doznań i twórczości [Idziak 2011]. Zmiana spojrzenia na obszary wiejskie jako przestrzenie eksperymentów związanych z tworzeniem przedsięwzięć gospodarki kreatywnej może stanowić klucz do dynamicznego ich rozwoju i znacznego wzrostu przewagi konkurencyjnej. Jednak czasy kreatywnej gospodarki dopiero nadchodzą i trudno jeszcze o bardziej szczegółowe analizy i prognozy. Nie można dziś przesądzić, czy rzeczywiście wyobraźnia stanie się główną siłą napędową. Z pewnością jednak zarówno gospodarka kreatywna, jak i społeczeństwo kreatywne stają się największymi wyzwaniami XXI wieku.

KULTURA W KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest jedną z tych, która kładzie największy akcent na uwarunkowania kulturowe jako determinanty rozwoju obszarów wiejskich. Równorzędne znaczenia mają w niej: środowisko przyrodnicze, gospodarcze, społeczne, przestrzenne, technologiczne i etyczne. Zgodnie z tym założeniem, dziedzictwo kulturowe, materialne i niematerialne staje się równoprawnym składnikiem rozwoju [Krzyminiewska 2010 b, s. 25].

Równowaga między systemem społecznym, ekonomicznym i przyrodniczym jest szczególnie istotna na obszarach wiejskich, gdzie działalność ludzka styka się bezpośrednio z krajobrazem i przyrodą i jest generatorem działań związanych z główną funkcją wsi, czyli produkcją żywności. Należy pamiętać, że najdoskonalszym sposobem kształtowania gospodarki społecznej jest porządek naturalny dyktowany prawami przyrody, a środowisko i krajobraz wiejski jest nie tylko źródłem zasobów, lecz także czynnikiem kształtującym jakość życia mieszkańców itp. [Adamowicz 2000, s. 69-74].

Wieś jest dziedzicem oraz nośnikiem tradycji narodu, a środowisko przyrodnicze i krajobraz są istotnym elementem kapitału wsi i ważną częścią jej kultury. Dlatego należy szczególnie zadbać o zachowania naturalnych i przyrodniczych wartości wsi właśnie poprzez odpowiednie planowanie przestrzenne i rozwój zrównoważony. Według autorów wizji rozwoju polskiej wsi w 2025 roku [Wilkin i in. 2005], obszary wiejskie potrzebują obecnie i w przyszłości szczególnej ochrony w zakresie zasobów przyrody oraz elementów kulturowo-architektonicznych, tym bardziej, że „społeczno-kulturowo-przyrodnicza tkanka wsi ma charakter niezwykle kruchy i w obliczu globalnych zjawisk ekonomicznych, technologicznych, kulturowych i ekologicznych jest ona wysoce zagrożona” [Budzych-Szukała 2005]

Rozwój zrównoważony ma za zadanie w sposób holistyczny kształtować system krajobrazu kulturowego wsi, przejawiający się między innymi przez [Woźniak 2006, s. 192]:

- zapewnienie odpowiedniej przestrzeni życia i pracy w regionie,
- przywracanie obszarom wiejskim ich pierwotnego charakteru,
- rolnictwo i leśnictwo przyjazne dla środowiska,
- podtrzymywanie lokalnych tradycji,
- proekologiczną gospodarkę zasobami,
- pozostawienie niezbędnej przestrzeni życiowej dla zwierząt i roślin,
- kształtowanie krajobrazu zgodnie z lokalnym charakterem i tradycjami.

Kultura, będąc osią zrównoważonego rozwoju, w sposób szczególny wiąże się z umacnianiem tożsamości lokalnej i kształtowaniem społeczeństwa obywatelskiego. Jako czynnik rozwoju społecznego i gospodarczego stanowi zasób, który – o ile oczywiście jest właściwie wykorzystywany – staje się coraz bardziej istotnym kapitałem w planowaniu rozwoju na różnych poziomach, w bliższej i dalszej perspektywie.

POTENCJAŁ KULTUROWY W KRAJOWEJ STRATEGII ROZWOJU REGIONALNEGO 2010-2020: REGIONY, MIASTA, OBSZARY WIEJSKIE

Skutkiem dostrzeżenia szczególnej rangi kultury, jako czynnika ułatwiającego bądź hamującego tendencje rozwojowe i stymulującego wzrost gospodarczy, jest pojawienie się zagadnień związanych z szeroko rozumianą kulturą ujmowaną jako swego rodzaju zasób w różnego rodzaju koncepcjach, strategiach i programach oraz najnowszych dokumentach.

Jednym z pierwszych dokumentów, na który warto zwrócić uwagę z punktu widzenia zainteresowania obszarami wiejskimi, w kontekście wykorzystania ich potencjału kulturowego, jest Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie (KSRR). Jest to dokument określający cele i strategię działania

podmiotów publicznych w odniesieniu do polskiej przestrzeni, mający służyć osiągnięciu strategicznych celów rozwoju kraju. Wyznacza cele rozwoju regionalnego i określa miejsce w ich realizacji polityki regionalnej oraz innych polityk publicznych o wyraźnym terytorialnym ukierunkowaniu, takich jak polityka wobec obszarów wiejskich i polityka miejska [Krajowa Strategia Rozwoju... 2010, s. 4]

Dokument zakłada zasadniczą modyfikację dotychczas prowadzonej polityki regionalnej, polegającą na wprowadzeniu i urzeczywistnieniu zmian określonych jako „nowy paradygmat polityki regionalnej” [Krajowa Strategia Rozwoju... 2010]. Zgodnie z nim kultura odgrywa istotną rolę w tworzeniu kapitału społecznego i stanowi niezaprzeczalny czynnik rozwoju regionalnego: przyciąga inwestorów i turystów, kreuje pozytywny wizerunek danego obszaru, stanowi sposób na zwalczanie problemów społecznych. Tradycje regionalne, działalność twórców ludowych oraz zespołów folklorystycznych, a także produkty i marki regionalne stają się częścią oferty kulturalnej i promocji regionów. Kultura nie jest jednak sprowadzona tylko do zastanego dziedzictwa kulturowego i wykorzystania go wyłącznie w turystyce, ale opiera się przede wszystkim na zmianie sposobu myślenia o roli kultury w życiu społecznym. Dokument podkreśla ponadto, że należy skupić się na wykorzystaniu potencjału endogenicznego ośrodków subregionalnych, obszarów wiejskich oraz innych obszarów funkcjonalnych o wyraźnej specjalizacji przestrzennej, a także budowaniu przewag konkurencyjnych na tych terenach, które wcześniej w niewielkim stopniu uczestniczyły w procesach rozwojowych.

Według Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, kultura warunkuje zarówno rozwój społeczny, jak i ekonomiczny. W wymiarze społecznym kreuje potencjał intelektualny regionów, budujący kapitał ludzki oraz spójność i integrację społeczną. Natomiast jako czynnik rozwoju ekonomicznego wpływa m.in. na zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i osiedleńczej regionów, determinuje rozwój turystyki, tworzy rynek pracy czy też kreuje przemysł kultury.

Biorąc powyższe pod uwagę, wyzwaniem polityki regionalnej powinna być ochrona i zachowanie środowiska naturalnego oraz kulturowego polskich regionów w celu zwiększenia kapitału społecznego i wzrostu gospodarczego, przede wszystkim poprzez jego twórcze wykorzystanie, a dzięki temu zwiększenie możliwości innowacyjnych i kreatywnych społeczeństwa. Kultura powinna być bowiem rozumiana jako sektor kreatywny i innowacyjny, a potencjał kulturowy – jako potencjał rozwojowy [Krajowa Strategia Rozwoju... 2010].

DOBRE PRAKTYKI WSI OPOLSKIEJ

Programy i projekty

Nie bez powodu odnowa wsi jest przede wszystkim kojarzona z Opolszczyzną, gdzie program funkcjonuje najdłużej i najprężniej. Co więcej, zapoczątkowany już w 1997 roku „Opolski program odnowy wsi”, wdrażający europejską metodę rozwoju obszarów wiejskich zdolną generować samopodtrzymujący się proces dokonywania oczekiwanych zmian, wystartował dynamicznie dzięki inicjatywom oddolnym jeszcze przed możliwościami finansowania takich inicjatyw z funduszy UE [Wilczyński 2011 a, s. 37]. Charakterystyczna dla opolskiego modelu odnowy wsi, zainicjowanego, wspie-

ranego i upowszechnianego przez obecnego wojewodę opolskiego, Ryszarda Wilczyńskiego, jest podkreślana przez niego kluczowa rola tożsamości i wartości związanych z życiem wsi, wynikających z historii, dziedzictwa kulturowego i tradycji, które w połączeniu ze specyfiką danego miejsca wyodrębniają wieś i jej mieszkańców. Istotny jest związek w obrębie wspólnoty i związek z miejscem zamieszkania [Wilczyński 2007, s. 4]. Dlatego największe znaczenie mają miejscowe zasoby, zwłaszcza te o charakterze niematerialnym.

Obecnie wiele spośród około 64% sołectw województwa, które przystąpiły do opolskiego programu, można śmiało określić mianem wsi sukcesu [Odnowa wsi... 2012].

Przykładem takich skutecznych przedsięwzięć jest coraz popularniejsza, wspomniana już wcześniej, idea wiosek tematycznych, świetnie zrealizowana m.in. w gminie Kluczbork, w której w wyniku różnych, szeroko zakrojonych, działań powstały „na nowo” m.in.: Borkowice – „Drewno naszym bogactwem”, Chudoba – „Wioska dekarchy”, Maciejów – „Miodowa kraina”, Markotów Duży – „Wieś motyli”. Hasła powiązane z nazwami wsi wskazują na ich specjalność czy tzw. tematyzację.

Koncepcja „Wieś przyszłości” stanowi propozycję funkcjonowania opolskiego Programu Odnowy Wsi na lata 2007-2013. Głównym celem jest wzbogacenie perspektywy rozwojowej w stosunku do wsi tematycznych. Rozwiązaniem ma być kooperacja sieciowa, która polega na współpracy z otoczeniem na polu wielu zagadnień i przy zaangażowaniu wielu środowisk danej społeczności lokalnej. Znosi to ograniczenie do jednej specjalizacji wsi – w układzie kooperacji sieciowej jest możliwe tyle specjalizacji, ile współdziałających ze sobą grup, co ponadto nie wymaga realizacji tylko w jednym miejscu [Wieś przyszłości 2012]. „Wieś Przyszłości” jest miejscem, które potrafi wywołać i utrzymać zainteresowanie sobą jako atrakcyjnym polem do inwestycji, kooperacji, zamieszkania, pracy itd. Jest to połączenie wsi specjalizacji i kooperacji sieciowej.

Innym interesującym przedsięwzięciem zrealizowanym w województwie opolskim jest projekt „Listen to the voice of villages” – „Wykorzystywanie potencjału terenów wiejskich” w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej (Program Operacyjny dla Europy Środkowej) trwający od początku 2009 do końca 2011 roku, którego budżet wynosił: 2 495 572,00 euro [Listen to the voice of villages 2012]¹.

Celem projektu był wzrost konkurencyjności i atrakcyjności terenów wiejskich o dużym, niewykorzystanym potencjale turystycznym poprzez:

- ustalenie i wdrożenie nowych narzędzi zarządzania terytorialnego,
- stworzenie projektów pilotażowych w zakresie turystyki zrównoważonej,
- utworzenie transnarodowej sieci, *Vital Village Association*, w celu kapitalizacji rezultatów projektu i internacjonalizacji terytoriów projektu.

Opolskie marki regionalne

Wśród dobrych przykładów wspierania rozwoju wsi opolskiej należy także podkreślić docenienie i wysoką pozycję produktów regionalnych. Jest to niezmiernie ważne, gdyż produkty regionalne są rozpoznawane nie tylko ze względu na swoje pochodzenie

---

¹ Partnerami województwa opolskiego były: niemiecki powiat Forchheim, Uniwersytet Zasobów Naturalnych i Nauk Stosowanych o Życiu w Wiedniu, Prowincja Trento, Uniwersytet w Trento, Agencja Rozwoju Regionalnego Lamoro w Mango – Włochy, Czeska Szwajcaria, Kraj Ustecky w Czechach, Centrum Rozwoju Miasta Litija w Słowenii.

geograficzne, lecz także ze względu na inne czynniki, takie jak np.: stopień przetworzenia czy wartości kulturowe, wynikające z asocjacji regionalnych [Zabrocki 2009, s. 263], i dzięki tym produktom możliwe staje się kształtowanie postaw regiocentrycznych [Kauf i Tłuczak 2010, s. 69].

Na listę Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z województwa opolskiego jest wpisanych 46 produktów. Daje to siódme miejsce w kraju.

W województwie opolskim cały czas trwa proces identyfikacji produktów o charakterze tradycyjnym, do dziś udało się znaleźć ponad 100 takich specjalów. Samorząd Województwa Opolskiego uruchomił także „Europejską Sieć Regionalnego Dziedzictwa Kulinarnego” – międzynarodowy projekt, w którym uczestniczą regiony, producenci i konsumenci [European Network... 2012].

Największym atutem produktów regionalnych są: oryginalny sposób wytwarzania, przekazywany z pokolenia na pokolenie oraz jakość, przewyższająca wyraźnie jakość towarów produkowanych masowo. Dzięki temu produkty te mają coraz większe grono zwolenników, a dodatkowo stanowią doskonały sposób na promocję regionu.

Niezależnie jednak czy mowa o produktach regionalnych, czy o wioskach tematycznych, w każdym z rozważanych przykładów wspierania rozwoju obszarów wiejskich źródłem powodzenia jest sięganie do korzeni i czerpanie z lokalnego dziedzictwa. Można zatem stwierdzić, że sukces jest uwarunkowany kulturowo. Aby go osiągnąć, konieczna jest zmiana świadomości mieszkańców, co jest równocześnie największym sukcesem tych przedsięwzięć.

ZAKOŃCZENIE

W świecie zdominowanym przez ekonomię i technologię różnice między narodami, regionami czy nawet subregionami, zwłaszcza na płaszczyźnie rozwojowej, są wypadkową edukacji i kultury. Pomyślność wszelkich działań zależy od dwukierunkowego *know-how*: technicznego i kulturowego. W dobie globalizacji, gdy wiele zasobów można bez przeszkód pozyskiwać z różnych miejsc na świecie, szczególną troską należy otaczać właśnie różnice kulturowe, dzięki którym można wciąż cieszyć się szeroką paletą unikatowych towarów i usług [Porter 2003, s. 79].

Bodźce rozwojowe zaangażowane w odnowę wsi skupiają się na kilku wzajemnie powiązanych obszarach życia, stanowią mieszankę czynników socjologicznych, psychologicznych i ekonomicznych, wśród których centralne miejsce zajmuje tożsamość mieszkańców oraz wartości związane z miejscem życia i kulturą grupy [Wijatyk i Czyszczoń 2011]. Zdaniem Wilczyńskiego [2007], najbardziej doświadczonego w skutecznym inicjowaniu odnowy wsi, tożsamość jest kluczem do powodzenia tej metody. Bez odkrycia, skąd się pochodzi, bez zaakceptowania wartości płynących z własnego życia, w tym wypadku wiejskiego, nie ma szans na rozwój i odnowę.

Tymczasem w Polsce rozwój obszarów wiejskich ciągle tkwi w koleinie paradygmatu modernizacji związanego z miejskim stylem życia [Wilczyński 2011 b]. Poza tym w ostatnich latach myślenie o odnowie wsi zostało zdominowane przez ramy sektorowej pomocy. Miejsce animacji procesów rozwojowych zajęła administracyjna mitręga przygotowania procedur wdrażania i uruchamiania naborów, a wraz z tym z pola widzenia znika wartość dodana możliwa do uzyskania w wyniku kooperacji [Wilczyński

2011 a]. Nie sposób więc oprzeć się wrażeniu, iż nadzwyczaj korzystna okoliczność możliwości uzyskania wsparcia odnowy z funduszy UE przesłoniła misję prowadzenia własnej polityki lokalnej i regionalnej. Poza tym czas utracony w kolejce po „unijną kasę” jest niepowetowaną stratą zarówno dla samorządów, jak i społeczności wiejskich. Stało się to tym łatwiej, że formalnie cele obu torów postępowania są zbieżne, natomiast rezultaty dla rozwoju obszarów wiejskich są inne.

Trudno byłoby też nie zgodzić się ze stwierdzeniem Dumina [2011], że w poszukiwaniu cech własnej tożsamości wieś bywa obecnie rozdarta pomiędzy trudno dającymi się pogodzić wyborami. Z jednej strony, w pamięci części członków wspólnot lokalnych pozostaje żywe, choć nierzadko niedoceniane, źródło tradycji, pozbawione jednak instytucjonalnego wsparcia i dowartościowania, z drugiej strony, lokalne instytucje kultury zazwyczaj wolą zakontraktować „gwiazdę” *show businessu*, niż wzmacniać oryginalne wartości rodzimej kultury².

W tych warunkach zrozumiała jest pilna potrzeba dyskusji nad miejscem potencjału kulturowego w procesie rozwoju gospodarczego i poszukiwania odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jak w dobie społeczeństwa informacyjnego i gospodarki kreatywnej kultura może wpływać na konkurencyjność wspólnot lokalnych i regionalnych oraz determinować wybory edukacyjne, szanse zawodowe i zdolność do innowacji?
2. Jak przezwyciężać bariery ograniczające wykorzystanie potencjału kulturowego do stymulowania rozwoju obszarów wiejskich?

Aby w pełni móc wspierać rozwój tych obszarów, należy oczywiście docenić i umiejętnie wykorzystać także inne ich atuty, m.in.:

- zachowanie wyraźnej odmienności od obszarów zurbanizowanych,
- dostarczanie na regionalny rynek w odpowiedniej ilości zdrowej żywności o konkurencyjnej jakości,
- dobrą jakość środowiska przyrodniczego pozbawionego zagrożeń i wykorzystywanego zgodnie z zasadami ekorozwoju,
- wynikającą z powyższych czynników atrakcyjność inwestycyjną i mieszkaniową obszarów wiejskich.

Z całą pewnością należy jednak podkreślić, że to właśnie kultura, jako czynnik wpływający na wizerunek danego obszaru i kształtujący zachowania społeczności lokalnej, jest jednym z najważniejszych zasobów, który może stać się produktem znajdującym popyt na rynku i stanowić coraz bardziej istotny kapitał w planowaniu rozwoju na różnych płaszczyznach, w bliższej i dalszej perspektywie. W procesie rozwoju kultura może stanowić jego cel, środek lub pełnić rolę regulatora, decydującego o charakterze i kierunkach rozwoju [Janikowski 2009, s. 17-30]. Należy uwzględnić także to, że kultura jest obszarem, który z jednej strony może wpływać na zjawiska gospodarcze, z drugiej jednak sama może być przez nie kształtowana. Zarówno bowiem kultura, jak i gospodarka mogą być traktowane jako dwa równorzędne podsystemy świata społecznego, silnie powiązane i wzajemnie się warunkujące [Krzyminiewska 2010 b, s. 140-141].

---

² W dążeniu, zwykle po omacku, do znalezienia znaku własnej tożsamości częściej jest wybierane „święto kartofla” lub „grzyba”, niż pokaz bogactwa zwyczajów kolędniczych, wielkanocnych czy dożynkowych [Dumin 2011].

LITERATURA

- Adamowicz M., 2000. Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich. *Rocz. Nauk. SERiA 2*, 1. 69-81.
- Budzich-Szukała U., 2005. Czy wieś uratuje cywilizację? – wizja polskiej wsi w perspektywie 25-lecia. *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*. Red. J. Wilkin. IRWiR PAN, Warszawa.
- Dumin H., 2011. Tradycja w epoce po nowoczesnej. W: *Odnowa Wsi – Opinie ekspertów. IV Polski Kongres Odnowy Wsi*. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław.
- European Network of Regional Culinary Heritage. <http://www.culinary-heritage.com/index.asp?sprakid=4> [dostęp: 20.01.2012].
- Idziak W., 2011. Gospodarka kreatywna na wsi i kreatywne regiony. http://kongres-kultury.pl/arttag-wsie+tematyczne/art-waclaw_idziak_gospodarka_kreatywna_na_wsi_i_kreatywne_regiony.html [dostęp: 13.02.2012].
- Idziak W., 2008. Kultura materialna i niematerialna jako instrument rozwoju lokalnego. <http://www.wioskitematyczne.org.pl/artykuly,,1045,waclaw-idziak-kultura-materialna-i-niematerialna-jako-instrument-rozwoju-lokalnego.html> [dostęp: 20.05.2011].
- Janikowski R., 2009. Kultura osiã zrównoważonego rozwoju. W: *Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo*. Red. R. Janikowski, K. Krzysztofek. Polski Komitet do spraw UNESCO, Warszawa.
- Karwińska A., 2008. *Gospodarka przestrzenna. Uwarunkowania społeczno-kulturowe*. PWN, Warszawa.
- Kauf S., Tluczak A., 2010. Marka produktów regionalnych jako narzędzie promocji obszarów wiejskich (na przykładzie województwa opolskiego). *J. Agribus. Rural Dev.* 4(18), 61-72.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 r. 2012. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Krzyminiewska G., 2010 a. Kultura ekonomiczna młodzieży wiejskiej i jej znaczenie w rozwoju społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich. UEP, Poznań.
- Krzyminiewska G., 2010 b. Kulturowe aspekty rozwoju obszarów wiejskich. W: *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Czynniki rozwoju obszarów wiejskich*. Red. S. Sokołowska, A. Mijał. Uniw. Opolski, Opole.
- Krzysztofek K., 2006. Kultura ma znaczenie. <http://www.publicstandard.pl/artykuly/52319.html> [dostęp: 16.04.2011].
- Kukliński A., 2009. Ku kreatywnej Europie XXI wieku. Artykuł dyskusyjny. Maszynopis. W: *Kreatywna i innowacyjna Europa wobec wyzwań XXI wieku*. Red. A. Kukliński, K. Pawłowski, J. Woźniak. Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.
- Listen to the voice of villages. <http://www.listentothevoiceofvillages.org/Default.aspx> [dostęp: 25.01.2012].
- Narodziny kreatywnych regionów. Rozmowa A. Mikołajczyka z R. Floridą. Brief for Poland. http://www.creativeclass.com/rfgdb/articles/Brief_116_B4P.pdf [dostęp: 15.05.2011].
- Odnowa wsi opolskiej. <http://www.odnowawsi.eu/serwis/index.php?id=20> [dostęp: 20.01.2012].
- Porter M.E., 2003. Postawy, wartości, przekonania a makroekonomia dobrobytu. W: *Kultura ma znaczenie*. Red. L.E. Harrison, S.P. Huntington. Wyd. Zysk i S-Ka, Poznań.
- Program rozwoju edukacji na obszarach wiejskich na lata 2008-2013. http://bip.men.gov.pl/men_bip/programy_projekty/pprew_2008-2013.pdf [dostęp: 25.01.2012].
- Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”. 2009. Red. M. Boni. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego. Projekt. 2011. <http://bip.mkidn.gov.pl/pages/polityka-wewnetrzna-i-zagraniczna/strategia-rozwoju-kapitalu-spolecznego.php> [dostęp: 15.05.2011].
- Wiejska przestrzeń – zagrożone dziedzictwo. 2011. <http://www.opole.uw.gov.pl/konferencje-wojewody-64-2-1524.html> [dostęp: 15.05.2011].
- Wieś przyszłości. <http://www.odnowawsi.eu/serwis/index.php?id=204> [dostęp: 25.01.2012].

- Wijatyk B., Czyszczoń P., 2011. Odnowy wsi na przykładzie Województwa Dolnośląskiego. W: *Odnowa Wsi – Opinie ekspertów. IV Polski Kongres Odnowy Wsi*. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław.
- Wilczyński R., 2007. Specyfika opolskiego programu odnowy wsi. W: *Mater. VI Europejskiego Kongresu Odnowy Wsi. Kamień Śląski, 23-26 maja 2007*. Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego. http://www.odnowawsi.eu/docs/011_1.pdf [dostęp: 15.05.2011].
- Wilczyński R., 2011 a. *Odnowa Wsi w Polsce u progu XV-lecia*. W: *Odnowa Wsi – Opinie ekspertów. IV Polski Kongres Odnowy Wsi*. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław.
- Wilczyński R., 2011 b. *Odnowa wsi w Polsce – czy wykorzystana szansa na rewitalizację wiejskiej przestrzeni?* W: *Mater. Konferencji „Wiejska przestrzeń – zagrożone dziedzictwo”*. Kamień Śląski, 15-16 czerwca 2011.
- Wilkin J., Budzich-Szukała U., Soloni J., 2005. *Wizja rozwoju polskiej wsi – elementy wspólne i różnicujące, próba syntezy*. W: *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*. Red. J. Wilkin. IRWiR PAN, Warszawa.
- Woźniak M., 2006. *Wpływ historii i kultury na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich na przykładzie Bieszczad i Beskidu Niskiego*. W: *Samorządy i społeczności lokalne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*. Red. M. Adamowicz. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Zabrocki R., 2009. *Kulturowe wartości żywności i żywienia regionalnego jako składowa atrakcyjności turystycznej regionu*. W: *Rozwój regionów turystycznych a tradycyjna żywność*. Red. Z.J. Dolatowski, D. Kołożyn-Krajewska. PPTŻ, Częstochowa.

CULTURAL POTENTIAL IN THE PROCESS OF FOSTERING RURAL DEVELOPMENT

Summary. The purpose of this paper is to present a new perspective on the importance of culture in the process of fostering rural development. It includes the presentation of culture and cultural potential of modern concepts of development and strategic documents and the ability to use cultural potential both at local and regional levels. The article is an ordering. The following are presented: the concept of creative potential, concept of sustainable development, National Regional Development Strategy 2010-2020: Regions, Cities, Rural Areas, as well as good practice of Opole, as examples of introduction of new solutions into effect.

Key words: village renewal, rural development, creativity and potential of cultural

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 16.04.2012

Do cytowania – For citation: Helpa-Liszkowska K., 2012. Potencjał kulturowy w procesie stymulowania rozwoju obszarów wiejskich. J. Agribus. Rural Dev. 2(24), 83-93.